

Memoires

1984-A

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Amsterdam	13
Havana	82
Paramaribo	99
Amsterdam	133
Havana	190
Amsterdam	209
Bijlagen	245
Register	427

INLEIDING

Gedurende ruim veertig jaar (vanaf 1973 tot ongeveer een half jaar voor zijn voor mij onverwachte overlijden in september 2004) heb ik zeer regelmatig contact met Willem Oltmans gehad. Er zijn periode geweest waarin hij mij wekenlang meerdere keren per dag belde, zeker in het begin, maar ook later, toen hij begonnen was met de redactie van zijn dagboeken. Willem wilde dan iets met mij delen („wat ik nu toch weer tegenkom”) of mijn mening over iets weten („Doctor Gase, vindt u ook niet dat...”). Ook bespraken we dikwijls de binnen- en buitenlandse politieke verhoudingen, waarover wij het even zo vaak niet eens waren.

Naar aanleiding van het verschijnen van zijn boek *Grenzen aan de groei* in 1973^I, heb ik, namens de theatercommissie van de studentenflat aan de H. Cleyndertweg in Amsterdam-Noord waar ik destijds woonde, Willem Oltmans uitgenodigd voor een lezing. Deze werd gehouden op donderdag 17 mei 1973 in het Cleyntea-ter, dat destijds aan de studentenflat verbonden was.^{II} Het toeval wilde dat juist die avond door de VPRO een BBC-interview met de secretaris-generaal van de NAVO, Joseph Luns, werd uitgezonden. Omdat het alom bekend was dat Oltmans zich al vele jaren interesseerde voor de Nederlandse Nieuw-Guinea-politiek in de jaren 1949-1962 in het algemeen en de rol van mr. Luns daarin in het bijzonder, besloten wij de avond in twee stukken te delen. Voor de pauze zou Oltmans spreken over de Club van Rome, na de pauze zou hij een uiteenzetting geven over het conflict rond Nieuw-Guinea. In de pauze was er dan gelegenheid om gezamenlijk naar het interview met Luns te kijken.

In zijn betoog na de pauze herhaalde Oltmans eerder geuite beschuldigingen, dat niet de Indonesische president Soekarno, zoals Luns steeds had beweerd, maar Luns zelf verantwoordelijk was voor het mislukken van de conferentie, die eind 1955/begin 1956 tussen Nederland en Indonesië werd gehouden en die later bekend zou worden als „de Geneefse Conferentie”. Bovendien stel-

I Willem L. Oltmans, *Grenzen aan de Groei*, Bruna, Utrecht, 1973.

II Zie o.a. *Het Parool*, 16 mei 1973, *de Noord-Amsterdammer*, 11 mei 1973 en *de Noorderzon*, orgaan van de bewonersvereniging Zilverberg/H. Cleyndertweg, 7 mei 1985.

- 1984 ■ de Oltmans dat Luns regering en parlement opzettelijk onjuist had voorgelicht over Amerikaanse garanties aan Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië over Nieuw-Guinea.^{III}

Wat ik die avond hoorde, vond ik aan de ene kant zeer fascinerend en aan de andere kant toch ook onwaarschijnlijk. Daarom besloot ik gehoor te geven aan de oproep die Oltmans aan het einde van zijn betoog deed, om als studenten een eigen onderzoek naar de rol van diverse Nederlandse politici in de kwestie Nieuw-Guinea in te stellen.

In betrekkelijk korte tijd slaagde ik er, tot mijn eigen verbazing overigens, in om met een groot aantal staatslieden en andere direct betrokkenen over het Nederlandse beleid inzake Nieuw-Guinea van gedachten te wisselen. Zo sprak ik in mei en juni 1973 met de oud-premiers Beel en Drees, met de voormalige Nederlandse ambassadeur Van Roijen en met het CHU-Tweede Kamerlid freule Wttewaall van Stoetwegen, terwijl ik correspondeerde met KVP-voorman Schmelzer. Daarbij leek er al snel op een aantal belangrijke punten duidelijkheid te komen. In die tijd heb ik ook met een groot aantal journalisten over het conflict rond Nieuw-Guinea gesproken, in een poging een zo objectief mogelijk beeld van de gebeurtenissen te krijgen. Daarna sprak ik opnieuw met Willem Oltmans, niet zo zeer om hem verslag uit te brengen van mijn bevindingen, maar vooral om van hem aanvullend materiaal over de zaak te kunnen krijgen.

Het was vanzelfsprekend onvermijdelijk dat Oltmans op deze manier ook op de hoogte kwam van een deel van wat mijn gesprekspartners mij hadden verteld. Toen Oltmans zich, mede naar aanleiding van datgene wat in het Nieuw-Guinea-hoofdstuk van het boek *Het verschijnsel Schmelzer* van Robbert Ammerlaan^{IV} over het Nederlandse Nieuw-Guinea-beleid vermeld staat, op 7 juni 1973 tot de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken wendde met het verzoek om een parlementaire enquêtecommissie in te stellen, die het Nieuw-Guinea-beleid van minister Luns zou moeten onderzoeken, liet hij zich tijdens een persconferentie in het Haagse perscentrum Nieuwspoort dan ook enkele uitspraken ontvallen over wat de verschillende betrokken politici tegenover mij over het geschil hadden verklaard.^V Ik had daar zelf geen weet van, want ik bevond mij juist ten tijde van de persconferentie van Olt-

III *de Noord-Amsterdammer*, 18 mei 1973.

IV Robbert Ammerlaan, *Het verschijnsel Schmelzer, uit het dagboek van een politieke tekkel*, A.W. Sijthoff, Leiden, 1973.

V Zie o.a. *NRC Handelsblad*, 8 juni 1973 en de *Volkskrant*, 8 juni 1973 en 9 juni 1973.

mans voor een gesprek bij dr. Beel in Wassenaar. Helaas bleek een aantal van de geïnterviewden vanaf dat moment niet langer bereid mij te woord te staan of verder met mij over de kwestie Nieuw-Guinea te corresponderen. Daardoor werd het voor mij toen onmogelijk om mijn onderzoek af te ronden op de manier die ik mij had voorgesteld. Om deze reden besloot ik mijn voorlopige bevindingen neer te leggen in een tussenrapportage die ik heb aangeboden aan de voorzitter van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken, Piet Dankert.^{VI} Uiteindelijk besloot de Commissie met 11 tegen 7 stemmen de ministers van Onderwijs en Buitenlandse Zaken te vragen stukken toegankelijk te maken, ten einde een onderzoek te kunnen instellen naar „de achtergronden van het Nederlandse Nieuw-Guinea-beleid in de jaren '49 tot '62”.^{VII}

Op 6 februari 1974 voerde de Vaste Kamercommissie overleg met minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoep en met staatssecretaris Klein over ‘de mogelijkheid en wenselijkheid’ van zo’n onderzoek.^{VIII} Op 22 oktober 1975 (!) deed minister Van der Stoep de Vaste Kamercommissie mee dat een steekproefsgewijs vooronderzoek had uitgewezen, dat „onder het bestudeerde materiaal zich documenten bevinden, waarvan (onverkorte) publicatie, indien deze de komende tijd zou plaatsvinden, nadelige invloed zou kunnen hebben op de buitenlandse betrekkingen, en/of individuele personen ernstige schade zou kunnen berokkenen. (...) Dit heeft geleid tot de conclusie, dat bronnenpublicatie, op de voorwaarde door de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis gesteld ten aanzien van een uitbreiding tot het jaar 1962 van de aan prof. Van der Wal verleende opdracht tot het verrichten van een bronnenonderzoek over de Nederlands-Indonesische betrekkingen van 1945-1949, voorshands niet verantwoord is.”^{IX}

Hoewel er inmiddels tweeëneenhalf jaar verstreken was sinds Oltmans zijn verzoek aan de Vaste Kamercommissie had gedaan, was er in feite dus nog niets bereikt. In de tussentijd had ik mijn eigen onderzoek zo goed en zo kwaad als het ging voortgezet, onder andere door gesprekken en correspondentie met de oud-premiers Schermerhorn en De Quay. Omdat de betrokken politici vaak

VI Kort voor de vergadering van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken op 11 september 1973 bijeenkwam, heeft Dankert mij opgezocht om persoonlijk te vernemen wat de betrokken politici en diplomaten tegenover mij hadden verklaard. Bij die gelegenheid heb ik hem mijn voorlopig rapport overhandigd.

VII Zie o.a. *de Volkskrant*, 12 september 1973, *Trouw*, 12 september 1973 en *Algemeen Dagblad*, 12 september 1973.

VIII Zie o.a. *de Volkskrant*, 7 februari 1974 en *Het Parool*, 8 februari 1974.

IX Brief van de minister van Buitenlandse Zaken, Max van der Stoep, aan de voorzitter van de Vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer, d.d. 22 oktober 1975.

1984 ■ slechts op basis van vertrouwelijkheid met mij over de Nieuw-Guinea-problematiek van gedachten wilden wisselen, ben ik toen niet tot publicatie van het mij ter beschikking staande materiaal overgegaan, ondanks aandrang die er destijds op mij is uitgeoefend dat wel te doen.^x

Toen het eind 1983/begin 1984 bekend werd dat de secretaris-generaal van de NAVO, Luns, eind juni 1984 terug zou treden, heb ik, voor zover mogelijk, de verschillende betrokkenen opnieuw benaderd en bleek het wel mogelijk toestemming te krijgen om het besprokene te publiceren. Bovendien bleek men anno 1984 vaak bereid te zijn mij veel meer informatie te verschaffen dan tien jaar eerder. Uiteindelijk heb ik in 1984 ook een afsluitend gesprek kunnen voeren met de man, die kan worden beschouwd als een van de hoofdrolspelers aan Nederlandse kant in het Nederlands-Indonesische conflict over Nieuw-Guinea, mr. J.M.A.H. Luns zelf.

Toen ik Willem Oltmans in 1973 leerde kennen, studeerde ik scheikunde aan de Universiteit van Amsterdam. In 1979 begon ik aan een carrière in het voortgezet onderwijs. Dankzij Willem ben ik echter altijd generalist gebleven. Na mijn in 1984 gepubliceerde boek *Misleiding of zelfbedrog*, heb ik onder de titel *Beel in Batavia* in 1986 een wetenschappelijke publicatie geschreven over 1948, het jaar dat eindigde met de Tweede Politieke Actie van Nederland tegen de Republiek Indonesia. Willem was zeer geïnteresseerd in het resultaat van mijn onderzoek en stimuleerde mij voortdurend om nóg dieper te graven en mijn horizon verder te verbreden. Daarvoor zal ik hem altijd zeer dankbaar blijven.

Uiteraard heb ik met Willem ook meerder keren teruggeblikt op onze eerste contacten in 1973. Daarbij gaf ik steeds aan het nog altijd jammer te vinden dat hij destijds een deel van het resultaat van mijn onderzoek zo snel via een persconferentie naar buiten had gebracht. Daardoor was een aantal oud-politici niet langer bereid mij te woord te staan. Mijn onderzoek kon daardoor op dat moment niet worden afgerond. Willem vond dat maar „onzin”. De waarheid moest naar buiten komen. Dat dat (nog) niet de hele waarheid was, deed er volgens hem niet toe.

Ik heb meerdere malen tegen Willem gezegd nog altijd zeer veel waardering te hebben voor met name zijn twee delen met interviews uitgebracht onder de titel *Grenzen aan de Groei*. Het gemak

X Zie bijvoorbeeld *NRC Handelsblad*, 23 februari 1974.

waarmee hij tot een aantal groten der aarde wist door te dringen en de uitspraken die hij een aantal van hen wist te ontlokken, zijn voor de Nederlandse journalistiek naar mijn mening ongeëvenaard en gedeeltelijk in 2015 nog altijd actueel!

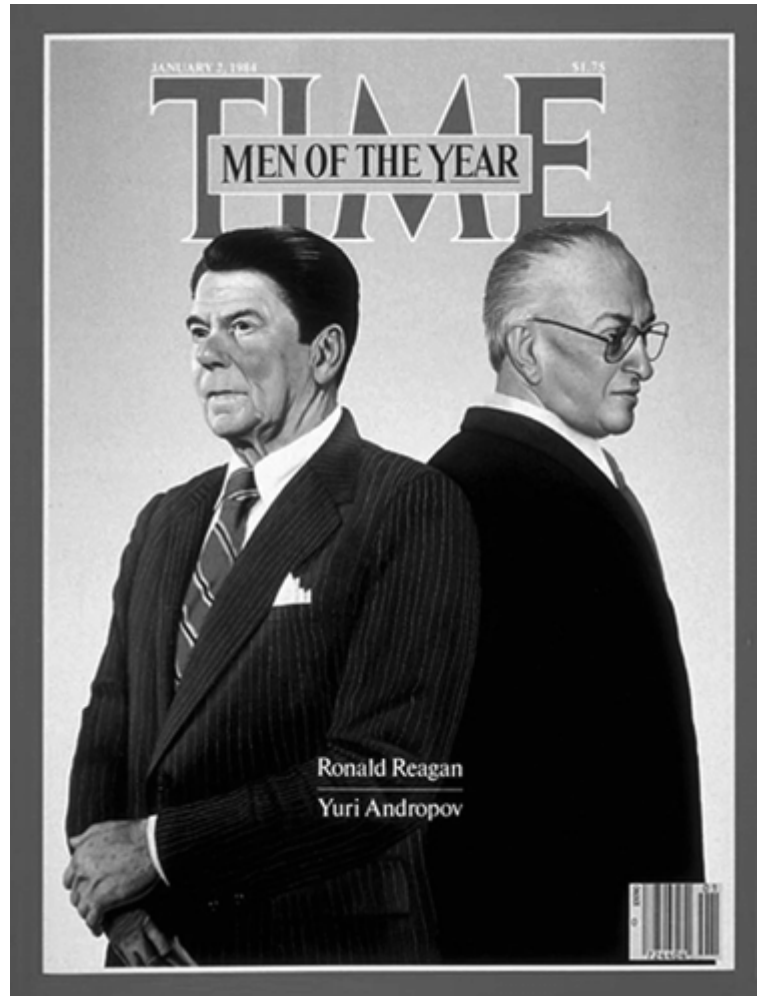
Tegelijkertijd moet ik constateren dat Willem door velen in Nederland werd en wordt gezien als iemand die, zoals oud-premier Drees het noemde, „niet vies was van een fikse rel”. Dat beeld heeft hij over zichzelf afgeroepen.

Het advies „soms is het maar beter je mond te houden” of „wacht nou even met dat naar buiten te brengen”, was aan Willem Oltmans niet besteed. Dat hij daarmee regelmatig zijn eigen glazen (en soms die van anderen) ingooide, leek hem ogenschijnlijk niet te deren.

Als onderwijsbestuurder denk ik altijd in mogelijkheden. Daarom kan ik niet nalaten te constateren dat Willem Oltmans zijn onmiskenbaar aanwezige talent als journalist en onderzoeker zeker niet ten volle heeft benut. Dat is ontzettend jammer. Daardoor heeft hij voor zichzelf veel mogelijkheden laten liggen en zal hij, ondanks zijn zeer omvangrijke *Memoires*, uiteindelijk niet meer worden dan een (voor mij die hem zo lang heeft meegemaakt wel interessante) voetnoot in de Nederlandse geschiedenis van de 20e eeuw.

Ronald Gase

1984 ■

1 januari 1984*Amerbos*

Ik was al vroeg in de polders, maar luister nu naar Volodja Feltsman die Schubert speelt. Buiten stormt het.

Ruud Lubbers noemt het plaatsen van zestien kruisraketten in ons land „een verdedigbare en zelfs goede zaak”. Hij zal niet anders kunnen onder druk van het NAVO-bondgenootschap en Washington, maar ik had hem hoger ingeschat.

Frederick Ress schreef vanuit Wisconsin, dat „when Peter and I broke up I felt more pain than I had ever felt before. For a number of days I could not sleep at all. I just looked into the night and felt I would never find happiness again. I was only thirty, yet I felt life had passed me by.” Het zijn de abusievelijk geprogrammeerde illusies en absurde verwachtingspatronen, die op latere leeftijd deze calamiteiten veroorzaken, zoals nu ook weer blijkt bij Frederick – als gevolg van de onontkoombare werkelijkheid tussen hem en Peter –, of bij mij, als gevolg van de eveneens onontkoombare realiteit tussen Eduard en mij. Het zijn de „sprookjes” die ons op de mouw werden en worden gespeld, die ons later de das om doen. We moeten maar zien van dergelijke idealen te veranderen: van geloof in onzin naar accepteren van de werkelijkheid, zoals deze is.

*Time*¹ roept Reagan en Andropov uit tot „de mannen van het jaar” en zet ze op de omslag. Een paar fijne meneren.

Reagan schildert de Sovjet Unie af als „the evil empire”, waar men in staat is „a crime against humanity” te begaan door met gevechtsvliegtuigen een Koreaans verkeersvliegtuig naar beneden te halen. En Andropov verkondigt dat de regering Reagan „alle illusies” de grond in heeft geboord om nog hoop te hebben dat ze het eens kunnen worden. Vanuit Washington wordt Andropov afgeschilderd als „a mutant from outer space”, terwijl de Sovjets hun tegenspeler Reagan vergelijken met Adolf Hitler. Dat is de stand van zaken op 1 januari 1984. Ze liegen allebei, maar Reagan liegt verreweg het meest.

In een begeleidend interview zegt Reagan: „I came here de-

1 *Time*, 3 januari 1983.

terminated to bring about a reduction in arms, and end the arms race." Wat een leugen is. „Well, it really had not been an arms race. There had only been a buildup on one side." Weer een leugen. „I also wanted to see if we could not get the world on a practical road to peace." Wat in de optiek van Reagan betekent, de totale overwinning van het kapitalisme en de westerse vorm van democratie. Dan vervolgt hij: „You deal with them as human beings. But you are aware that, certainly, they are ideologues dedicated to the philosophy that brought them into power." Alsof dat bij mijnheer Reagan niet het geval is. En verderop: „They have to know that we are not going back to our window of vulnerability that existed before we did our military refurbishing." Weer een glasharde leugen: er was geen „window of vulnerability", er was alleen de Amerikaanse wil tot superioriteit over de USSR; vandaar het Star Wars-project geïnitieerd door Reagan en consorten. „They have to know that whatever they do is going to dictate our course in that regard. And they also have to know that industrially they cannot compete." Hier komt de aap uit de mouw en zie je de ultimatieve Reagan aan het woord, omdat het waar is dat de VS zich de Star Wars-gekkigheid kunnen veroorloven en de Sovjet-economie niet. Het Kremlin moest na 1945 een door de Tweede Wereldoorlog verwoest land weer opbouwen. Daarnaast veranderden de Westerse landen vrij snel van bondgenoten tegen Hitler in aartsvijanden, en kwam de Sovjet Unie onder een blokkade te liggen van de Amerikaanse en – de door middel van het Marshall Plan opgepepte – West-Europese economieën. Die uitleg waarom de USSR niet kan concurreren met het Westen zal je in *Time* niet vinden.

Ben in het donker een tweede keer de polders in gefietst. Overal waren konijntjes nog op pad, die al lang in hun holen hadden moeten liggen. Luisterde tijdens het fietsen naar *Aida* en piekerde over Eduard. Ik weet dus niet of ik, zoals hij nu is, nog van hem zou houden.

In West-Duitsland werd 100 miljoen Mark aan vuurwerk uitgegeven. Beangstigende waanzin. Dat loopt verkeerd af.

Gijs van de Westelaken vroeg me een introductie te schrijven voor het gesprek met Badrissiein Sital in de *Haagse Post*.²

De aandelen ACF zijn opeens van 189 naar 200 omhoog gesprongen. Als ik ze niet in goud zou hebben omgezet, was ik geen 150.000 gulden verloren op advies van broer Theo, Casper van den Wall Bake en Coté van de AMRO! Alleen Gerard

2 Zie de *HP* van 7 januari 1984, bijlage 1.

Croiset adviseerde de ACF-aandelen in weerwil van alles vast te houden. Hij had gelijk. Had ik maar geluisterd.

Peter is met zijn vriend Edwin van Wijk al enige dagen in Tilburg en laat verder niets van zich horen. Ik ben voorgoed op Peter afgeknapt. Ik zeg niets, ik schrijf niets, ik ga wat hem betreft gewoon in lucht op.

Dennis Livson vertelt me dat Pieter de Vink op 23 november ter gelegenheid van de moord op JFK in Dallas een programma van negentig minuten presenteerde, waarin het door mij gemaakte materiaal met George de Mohrenschildt, Mark Lane en vele anderen werd gebruikt, terwijl ik slechts eenmaal in de film werd genoemd en eenmaal kort in beeld kwam. Dat was alles, niets op de titelrol verder, geen betaling voor gebruik van het door mij gefilmde materiaal, niets. Carel Enkelaar, die beter zou moeten weten, laat dit allemaal gewoon gebeuren, en wie behartigt mijn belangen? Geen hond.

Adriaan van Dis heeft op radio gezegd dat hij Alfred Vierling niet in zijn televisieprogramma wilde hebben: „Want ik ben bang dat hij te aardig over komt.” Wat is dat in godsnaam voor gelul?

Vierling vertelt me trouwens dat hij zo langzamerhand kotst van Janmaat, die hem opzettelijk klein houdt. Er wordt ook geprobeerd Vierling in Amsterdam te wippen. Toch vraag ik me af of Alfreds bek niet te groot is geworden, ook nadat hij keet kreeg met Henry Brookman, de oprichter van die partij. Ik heb hem geadviseerd te blijven zitten waar hij zit; te accepteren dat Janmaat – omdat deze beseft de *brain* van een pygmee te hebben vergeleken bij Alfred, hem zal blijven dwars zitten.

3 januari 1984

Om 11:00 uur stond mijn vriend John van Haagen³ voor mijn neus. We hebben bijna zeven uur intens zitten praten. Ik heb er veel spijt van ons gesprek niet op de band te hebben opgenomen.

Ik sprak allereerst over Eduard met hem. Hij had een aannekelijke en bondige verklaring: „die jongen was wel erg jong en moest naast jou op zijn tenen lopen. Dat gaat een tijdje goed, maar eens barst de bom. Vandaar zijn vlucht naar New York. Hij kon je niet meer aan. Dat is jouw tragiek, Wim, jij hebt een zodanig niveau: wie kan dat bijbenen?” Hij had het verhaal in *De Tijd* ook gelezen. „Dat was een karikatuur van Willem Oltmans. Ik zou het heel anders hebben gedaan. Wie kent jou

3 Mijn marinevriendje, zie *Memoires* vanaf 1953.